

İKTİSAT İLMİNİN GELİŞMESİ KARŞISINDA MALİYE POLİTİKASININ ALDIĞI İSTİKAMET

Doç. Dr. AHMET KILIÇBAY

Son otuz yıl zarfında iktisat ilmi büyük bir hızla inkişaf etmiştir. İktisat ilminde meydana gelen bu sür'atli inkişaf maliye teorisine ve maliye politikasına tesir etmekten uzak kalmamıştır.

Klâsik ortodoks maliye teorisi ve maliye politikasının yegâne problemi devlet varidatı ve masrafları ile bütçe denklığı idi. Bu sebeple o devrin maliye ilmi zamana hâkim sosyal felsefe, devlet anlayışı, devletin vazifeleri, vergi hukuku gibi konularla yakından ilgilenmiş bütçe denklığı yegâne fiskal problem olmak vasfını muhafaza etmiştir.

«Laissez faire» doktrininin hâkim bulunduğu bu devrede maliye teorisinin daha başka istikamette gelişmesi beklenemezdi. Çünkü «Laissez faire» prensibini kabul eden klâsik iktisat teorisine göre, iktisadî hayatın gidisinde reel faktörlerle fert menfaatleri tesir etmektedir. Otomatik bir mekanizmaya ve muvazene kuvvetlerine sahip bulunan klâsik iktisat dünyasında maliye politikasının rolü büyük olamazdı.

Klâsik iktisatçılar ücret, faiz ve fiat fleksibilitesinin tam istihdam muvazene halini otomatik olarak sağlayacağına inanıyorlardı. Yine klâsik iktisat teorisi fiat mekanizması vasıtasıyla istihsal vasıtalarının en müessir oldukları kolları kullanılmak suretiyle umumî muvazenenin teessüs ettiğini kabul ediyordu. Böylece iki belli başlı iktisadî gaye, yani tam istihdam (veya tam faydalanma) ile azamî sosyal hasıla prensipi tahakkuk etmiş oluyordu. Adam Smith, Ricardo, J. B. Say ve daha sonra yeni klâsiklerden Marshall ve Pigou tarafından ileri sürülen prensiplerin gerçekleri izah etmediği fikri ileri sürüldü.

Hobson, Foster ve Catchings, Malthus tasarruf ve istihlâk bahsinde klâsik iktisatçıları cerheden fikirler ileri sürdüler. Yatırım bahsinde Tugan Baranowsky, Spietholf, Robertson ve Schumpeter yeni görüşlerle ortaya çıkıp klâsik nazariyeyi red ettiler. Böylece tasarruf ve yatırımın, faiz karşısında, klâsik iktisatçılarla kabul edilen bir elastikliğe sahip olmadığı anlaşıldı. Neticede J. B. Say'ın iddia ettiği gibi, gelir akımında hiç bir sızma olmadan tam istihdama ulaşılamayacağı görüldü. Diğer bir ifade ile klâsik kümülâtif vetirenin gerçekte rastlanamayacağı kabul edildi.

İktisadî sistemin otomatik bir mekanizma vasıtasıyla tam istihdama ulaşmasının neden çok güç, hatta imkânsız olduğu hususunun sistematik ve lojik izahını J. M. Keynes'in «The General Theory of Employment, Interest and Money» adlı eserinde buluyoruz. Keynes bu eserinde gelirlerin kendi kendini üreterek tam istihdama çabucak varılabileceğini kabul etmemekte ve gelir arttıkça, bu artışı yavaşlatan âmillerin kuvvet kazandığına işaret etmektedir. Gelir artışı karşısında biriken sermaye stokları kapitalin marjinal müessiriyetini zayıflattığı, istihlâkle gelir arasındaki mesafe gittikçe büyüdüğü cihetle istihlâk ve yatırım harcamaları azalır. Efektif talebi terkip eden bu iki unsurun eski kuvvetlerini kaybetmeleri potansiyel gelir seviyesi ile harcamalar arasındaki mesafeyi artırdığından deflâsyonist açık büyür. Bu açık gelir artışı önleyen yeğâne âmildir. Keynes'in teorisinin prensiplerinin icabı olarak, gelir artışı idame için efektif talebi çoğaltmak lâzımdır. Bu suretle tam istihdam altı muvazene haline ulaşmak bir ekonomiyi bu durumdan kurtararak gelir ve istihdam seviyesini yükseltmek için deflâsyonist açığın kapanması lâzımdır. Keynes bu bahiste iki vasıtanın yardımı olabileceğine işaret etti. Para politikası tedbirleri ve maliye politikası tedbirleri.

Keynes, klâsik iktisatçıların aksine, para miktarındaki artışın faiz haddini düşüreceğini kabul etmekle beraber, bu yolda efektif talebi artırma şanslarının büyük olmadığına inanmıştı.

Likidite meyli faiz karşısında elastikî, istihlâk ve yatırım harcamaları, faiz değişimleri karşısında yağrı elastikî olduğu takdirde para hacmini artırmak suretiyle efektif talebi çoğaltmak imkânsızdır. Bu şartlar altında âmme harcamaları en müessir vasıta idi. Böyle maliyet teorisi ve maliye politikası modern hüviyetini bulmuştu.

Gerek Keynes'in bizzat kendisi ve gerek onu takip edenler, modern maliye teorisinin kurulmasında büyük rol oynadılar. Bu suretle sadece maliye teorisi ve maliye politikası anlayışı değişmedi, aynı zamanda devletin iktisadî hayatın gidisinde oynayabileceği yola ait felsefe de değişti. Keynesiyen Maliye teorisi ve Keynes sonrası çalışmalar Maliye politikası tedbirlerinin nasıl müessir bir âlet olduğunu göstermekle kalmadı, aynı zamanda devletin iktisadî hayata müdahalesi lüzumunu da işaret etti. Bu, teori ve tatbikatta «Laissez faire» in sonu idi.

II

Maliye Politikasının Tesirliliği

Gelir seviyesindeki düşüklüğü ve işsizliği efektif talep noksanı ile izah eden Keynes ve onun ekolüne mensup olan iktisatçılar talebi artırmak için en iyi yolun bütçe açıkları ile finanse edilen âmme harcamaları olduğunu kabul ettiler. Bu görüş 1929 buhranını takip eden yıllarda bazı endüstri memleketlerinin iktisat politikalarının formasyonunda büyük rol oynadı. Modern maliye politikasının diğer müessir vasıtası «redistribütif» tesire sahip bulunan vergilerdi. Progresif bir karakter arzeden bu çeşit vergiler gelirin, harcama meyli düşük olanlardan, harcama meyli yüksek olanlara transferini sağlıyordu. Böylece mecmu harcamanın artması kabil oluyordu.

Bütçe açıkları ile finanse edilen âmme harcamaları ile redistribütif tesire sahip vergilerin mecmu harcamaları artırma hususundaki tesirliliğinden şüphe edilmemişti. Fakat son yıllarda Haberler, Hansen, Baumol ve diğerleri redistribütif tesire sahip olmayan denk bütçenin dahi harcamaları artıracığını iddia ile bu konu etrafında uzun münakaşalara giriştiler. «Denk Bütçe Katsayı Tesiri» terimi ile adlandırılan bu «tesir» Vergiler artışı karşısında istihlâk harcamalarının aynı nispetle azalmadığı esasına dayanır. Böylece vergiler redistribütif bir tesire sahip olmasa ve bütçe denk olsa dahi mecmu harcamanın artması kabildir.

III

Keynes Tevrisinin Kuvvetli ve Zaif Tarafları

Keynes'in, makro-ekonomik bir tahlil metodu ile meselenin sistematik ve lojik tetkikini yaptığına şüphe yoktur. Teorinin esas sütrüktürü kâfi bir fleksibiliteye sahip bulunduğundan çeşitli meseleleri izah edebilecek bir hüviyete sahiptir. Bu kuvvetli taraflarına rağmen Keynes'in teori pür ve orijinal şekli ile bu günün iktisadî meselelerini izaha yeterli görünmemektedir.

Çünkü Keynes'in modeli

- i — Fazla istihsal takatinin mevcut bulunduğunu,
- ii — Tam istihdama ulaşılmadığını (yani talep artışı karşısında istihdama elverişli fazla işçi bulunduğunu),
- iii — Gelir seviyesindeki düşüklüğün efektif talep noksanından doğduğunu,
- iv — Yatırım harcamalarının istihsal gücünü artıran bir tesire sahip bulunmayıp sadece talebi (katsayı vasıtasıyla) çoğalttığını,
- v — iv'ün mantikî neticesi olarak, gelir artışında istihlak harcamaları ile yatırım harcamalarının kabili ikame iki alternatif olduğunu farzetmiştir.

Bundan başka Keynes modeli statatik daha doğrusu mukayeseli makro-statik bir modeldir. Bu sebeple dinamik bir ekonominin problemlerini izah edememektedir.

Keynes teorisinin yukarıda zikrettiğimiz noksanını göz önünde bulunduran bazı iktisatçılar bu noksanı telâfi eden dinamik modeller meydana getirmişlerdir. Bu modellerde gelir artışını önleyen âmiller sadece efektif talep noksanına ircâ edilmemiş, diğer faktörler de nazara alınmıştır.

Harrod ve Domar'a ait bulunan bu dinamik gelişme modellerinde yatırımlar sadece talep yaratıcı değil, aynı zamanda istihsal gücünü büyüten tesirleri ile de ele alınmışlardır. Bu suretle muvazeneli gelişmeyi sağlayacak yatırım artışı haddi meselesi kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Çünkü yatırım artışı muvazeneli gelişme haddinin üstüne çıktığı zaman enflasyonun, altına düştüğü zaman deflasyon meydana gelmektedir.

Diğer tarafta, yatırımlar istihsal gücünü artıran tesire sahip olduklarından beher yatırım birimine isabet eden prodüktivite nispetinin gelir artışında rolü büyüktür. Nihayet tabii tasarruf haddi gelişmede büyük bir role sahiptir.

İktisat teorisindeki bu gelişmesi göz önünde bulunduran bir maliye politikası yapıcısının gayesi iktisadî gelişmenin hızını artırmak olduğu takdirde :

- a — Tasarruf haddinin büyütülmesi
- b — Prodüktivitesinin artırılması
- c — Yatırımla gelişme haddi arasında ahenk tesisi lâzımdır.

Bütün bu saydıklarımızın tahakkukunda maliye politikasının rolü büyüktür.

Eğer bir ekonomi tasarruf noksanından muztarip bulunuyorsa, onu artırmak için belli başlı vasıtalarından biri maliye politikasıdır. Maliye politikası redistribütif tesiri veya bütçe fazlalıkları yolu ile bunu başarabilir. Prodüktivite artışında da malî tedbirler büyük rol oynayabilir. Yatırımların prodüktivitesi yüksek olan istihsal kollarına tevcihinde maliye politikası tedbirleri müessir bir rol oynayabilir.

Son yıllarda, iktisat teorisinde yukarıdaki değişiklikleri göz önünde bulunduran bazı maliyeciler maliye ilminin gerçek şartları ve teorik gelişmeleri dikkatle takip etmesi lüzumuna işaret etmişlerdir.

İkinci Dünya Harbinden evvel meydana gelen konjonktür temevvüçleri sırasında başlıca iktisadî poblemler, iktisadî «stabilization» olduğu cihetle fleksibil ve telâfi edici bütçe politikası tedbirleri bu temevvüçleri yumuşatma hususunda faideli ve lüzumlu telâkki edilmişti. İkinci Dünya Harbinden sonra konjonktür temevvüçleri eski şiddetini kaybetmiş ve iktisat dünyasında nisbî bir istikrar hâkim olmuştur. Bu gün asıl dâva seküler iktisadî gelişme ile ilgili meselelerdir. Bu dâva iktisaden az gelişmiş memleketlerde bilhassa önemlidir. Hızla gelişmek zaruretinde bulunan az gelişmiş ekonomilerin çoğunda ortalama sosyal tasarruf haddi ve prodüktivite çok düşük ve bu sebeple iktisadî gelişme çok zayıftır. Bunlara ilâveten bu ülkelerin çoğunda tediye bilânçoları açık vermektedir. Çünkü bu gibi memleketlerde istihsal kapasitesi zayıf ve dolayısıyla ihraca

elverişli fazla çok az olduğu halde ithal temayülü çok büyüktür. Bu yüzden az gelişmiş memleketlerin millî paralarının yabancı pazarlardaki satınalma gücü düşmekte, gelişme için lüzumlu sermaye teçhizatını ithal etme imkânları azalmaktadır. Bu gibi hallerde maliye politikasından çok şeyler beklenebilir.

Tasarrufun artırılmasında bazı vergi muafiyetleri, bazı istihlâk vergilerinin artırılması ve nihayet daha radikal bir tedbir olarak bütçe fazlalıklarının tesisi büyük bir rol oynayabilir. Modern iktisat ilminin gelişmesi göz önünde bulundurularak alınan malî tedbirler sosyal produktiviteyi de artırabilir. Bu meyanda produktif olmayan âmme yatırımlarının kısılması, kısa vâdeli yüksek verimli hususî yatırımların malî tedbirlerle teşvikini zikredebiliriz.

Tediye bilânçosunun denkleştirilmeside de maliye politikası rol oynayabilir. Bu tesir bilhassa iç istihsalin teşviki ile ihraca elverişli fazlanın çoğaltılmasında olacaktır

9 Nisan 1958